

Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki (1894–1903)

Izvleček

Prispevek najprej na kratko opiše demografske razmere v Loki (občine Škofja Loka, Stara Loka in Zminec) konec 19. stoletja, večje spremembe v javno financiranem osnovnem šolstvu, novoustanovljeno obrtno-nadaljevalno šolo ter vsestranski vpliv obnove škofjeloškega gradu v letih 1891–1894. Loški rokodelci so s sodelovanjem pri obnovi vzpostavili stike s člani najstarejšega slovenskega rokodelskega društva na Kranjskem, kar je konec leta 1894 pripeljalo do ustanovitve Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki.

Društvo, ki so ga poleg pomočnikov vsestransko podpirali tudi rokodelski mojstri, je pod vodenjem mestnih kaplanov opismenjevalo in izobraževalo odrasle rokodelce ter skrbelo za njihovo zabavo. Že leta 1895 so se začeli ukvarjati s petjem in igranjem burk, sestavov ter kupletov. Prav gledališče, zanj so leta 1903 v lastnem društvenem domu na Spodnjem trgu uredili primerne prostore, je postalo najpomembnejša dejavnost.

Prispevek se zaključuje z letom 1903, ko so v društvo vključili tudi ženske in se preimenovali v Katoliško izobraževalno društvo v Škofji Loki. Pod tem imenom je delovalo do leta 1925, ko so ga preimenovali v Katoliško prosvetno društvo v Škofji Loki. Skoraj 47-letno delovanje je leta 1941 prekinila nemška okupacija.

Ključne besede: Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov, 1894, Loka, rokodelci, obrtno-nadaljevalna šola, gledališče, Ferdinand Erker, Janko Petrič, društveni dom.

Abstract

Catholic Society of Handicraft Assistants in Škofja Loka (1894–1903)

The paper first briefly describes the demographic situation in Loka (Škofja Loka, Stara Loka and Zminec municipalities) at the end of the 19th century, major changes in publicly funded primary education, the newly established vocational school

and the all-round impact of the renovation of Škofja Loka Castle in 1891-1894. By participating in the renovation, Loka craftsmen established contacts with members of the oldest Slovene handicraft society in Carniola, which led to the establishment of the Catholic Society of Handicraft Assistants in Škofja Loka at the end of 1894.

Under the guidance of the town chaplains, the Society, which was supported by craftsmen in addition to assistants, provided adult craftsmen with literacy, education and entertainment. As early as 1895, they began singing and playing farces, ensembles and couplets. The theatre, for which suitable premises were arranged in 1903 in its own social centre in Spodnji trg, became the most important activity.

The article ends with 1903, when women were included in the society and it was renamed the Catholic Educational Society in Škofja Loka. It operated under this name until 1925, when it was renamed the Catholic Cultural and Educational Society in Škofja Loka. Almost 47 years of operation were interrupted in 1941 by the German occupation.

Key words: Catholic Society of Handicraft Assistants, 1894, Loka, craftsman, craft-continuing school, theatre, Ferdinand Erker, Janko Petrič, society home.

Uvod

Ob raziskovanju teme mi je bil v veliko pomoč **Prispevek kroniki Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki**,¹ ki ga imenujem *Kronika KDRP*. Pisali so jo predvsem predsedniki in tajniki društva. Poskrbeli so, da začetki društva niso šli v pozabo.

Uradno ime je bilo Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki. Ker pomočniki brez strokovne in denarne pomoči svojih mojstrov, obrtnikov, ne bi zmogli in so se po napornem delu tudi oni radi zabavali, so že na prvi žig napisali Kat. rokodelsko društvo v Loki. Obe imeni uporabljam enakovredno.

Zakaj Loka in ne Škofja Loka? V Škofji Loki je bil sedež društva. V njem so se družili rokodelci in drugi prebivalci takratnih občin Škofja Loka in Stara Loka. Prvi podpredsednik društva je bil iz Stare Loke. Tudi za društveni dom so prispevali prebivalci občin Škofja Loka, Stara Loka in novoustanovljene občine Zminec.

Arhivske podatke o dekliškem ljudskem šolstvu in sodelovanju loških rokodelcev pri obnovi škofjeloškega gradu, ki so hranjeni v fondu AUŠL (Arhiv uršulinskega samostana v Škofji Loki), mi je v celoti posredovala s. Marta Triler, osu. Dr. France Štukl je priporočil dopolnitve prispevka. Obema se za pomoč iskreno zahvaljujem.

Z digitalizacijo arhivov pridobivamo vpogled v vire, ki jih do sedaj nismo poznali. Tudi do podatkov včasih pridemo z drugačno metodo. Prav zato nevede navajam povsem drug vir, kot je bil morda že objavljen v *Loških razgledih* ali drugi literaturi in pridem tudi do nekoliko drugačnih zaključkov.

Neposredni citati iz *Kronike KDRP*, listin in drugih virov so pisani v poševnem tisku.

¹ *Kronika KDRP*, str. 1–63.

Prebivalci Loke ob popisu 31. 12. 1890

Avstro-Ogrska je 31. 12. 1890 izvedla popis prebivalstva. Cesarsko-kraljeva statistična komisija je leta 1894 objavila rezultate v *Specijalnem repertoriju krajev na Kranjskem*.² Iz njega povzemam, da je na dan 31. 12. 1890 v Loki, to je v občinah Škofja Loka in Stara Loka, skupno živelo 7 592 ljudi, od tega 3 983 v Škofja Loki in 3 609 v Stari Loki.³ Iz Preglednice 1 je razvidno,⁴ da je bilo v Loki 18 % več prebivalk ženskega kot moškega spola (vpliv uršulinskega samostana je v izračunu odstopanja izločen). Manjši delež moških je pripisati njihovi krajši življenjski dobi, izseljevanju, predvsem v zahodno Evropo, manj v Ameriko, vojnem v preteklosti ter služenju vojaške obveznosti. Ženske so se selile za zaslužkom v mesto in na ravnino, tudi iz Selške in Poljsanske doline.

Popis 31.12.1890	Prebivalci				Število hiš	Prebivalcev na hišo
	Moški	Ženske	Skupaj	Število žensk / 10 moških		
Škofja Loka - mesto, brez samostana	479	666	1.145	13,9	129	8,9
Uršulinski samostan		204	204		2	
Škofja Loka - mesto - skupaj	479	870	1.349	13,9*	131	8,9*
Škofja Loka - predmestja	389	470	859	12,1	117	7,3
Skupaj - brez podobčine Zminec	868	1.340	2.208	13,1*	248	8,1*
Puštal, Hosta	181	193	374	10,7	62	6,0
Zminec (vasi do Loga in hribovje)	702	699	1.401	10,0	259	5,4
Skupaj - podobčina Zminec	883	892	1.775	10,1	321	5,5
Občina Škofja Loka - skupaj	1.751	2.232	3.983	11,6*	569	6,7*
Občina Stara Loka - skupaj	1.642	1.967	3.609	12,0	694	5,2
Loka - skupaj	3.393	4.199	7.592		1.263	
Loka - skupaj, brez samostana	3.393	3.995	7.388	11,8	1.261	5,9

* Izločen vpliv uršulinskega samostana.

Preglednica 1: Prebivalci v občinah Škofja Loka in Stara Loka na dan 31. 12. 1890.

V pretežno hriboviti podobčini Zminec, ki se je leta 1897 preoblikovala v samostojno občino,⁵ je bila spolna sestava prebivalstva uravnotežena.

Mesto Škofja Loka je bilo s 1 349 prebivalci tretje največje na Kranjskem, za Ljubljano in Idrijo.⁶ V mestu je v eni hiši v povprečju živelo 8,9 in v predmestjih 7,3 ljudi. V pretežno kmetijskih občinah jih je bilo manj, v Stari Loki 5,2 in *podobčini* Zminec 5,5 na hišo.

Ob popisu so se vsi občani Škofje Loke in Stare Loke izrekli za katolike. Samo 90 prebivalcev iz občine Škofja Loka in 9 iz Stare Loke si je dalo zapisati, da njihov

2 Specijalni repertorij je v nemškem in vzporedno slovenskem jeziku. Popisni list je imenovan *zapisnica*, popisano prebivalstvo pa *pričujoče prebivalstvo*.

3 V občini Stara Loka so bile tudi vse vasi od Suhe do Gorenje vasi in od Starega dvora do Žabnice.

4 *Specijalni repertorij krajev na Kranjskem 1890*, str. 39–41.

5 Štukl, Uprava in arhiv občine Zminec, str. 89.

6 Lah, Domoznanska črtica, str. 67–68.

vsakodnevni *občevalni jezik* ni slovenski. O *tuje govorečih prebivalcih* več najdemo v LR 19.⁷

Skupno število prebivalcev Loke se je ob popisu prebivalstva 31. 12. 1900⁸ povečalo samo za 15. V občinah Škofja Loka in Stara Loka se je še povečal delež žensk. V Puštalu je živel 350, v Hosti 55 ljudi; obe vasi sta od leta 1897 spadali v novo Občino Zminec.

Poklici kot glavni vir dohodkov konec 19. stoletja

Poklic in socialni položaj v poklicu izkazujeta gospodarsko in socialno sliko. Včasih na ta način prikazano stanje politične enote ni povsem objektivno. Avstro-Ogrska je to sliko ugotavljala s popisi prebivalstva na 10 let. Popisani je za *zapisnico* navedel glavni poklic in stan v njem. Centralna popisna komisija je sodila, da so pridobljeni podatki o glavnih poklicih in stanu v njem pomembni. Ker drugih poklicnih statistik niso imeli, jih je objavljala do nivoja okrajnega glavarstva.

Ob popisu 31. 12. 1890 je kranjsko glavarstvo, vanj sta spadali tudi občini Škofja Loka in Stara Loka, veljalo za gospodarsko najbolj razvito območje dežele Kranjske. 44,8 % prebivalcev je izkazalo, da so poklicno aktivni v kmetijstvu.⁹ Skupaj z njihovimi družinskimi člani je od kmetijstva in gozdarstva živel 67,5 % prebivalcev glavarstva. 9 od 10 lastnikov kmetij so bili moški. Kmetija je imela v povprečju 3 delavce, o tega sta bili 2 ženski.¹⁰ Kravja dekla je bil najpogostejši ženski poklic.

Avstrijski statistiki so rokodelsko obrt imenovali *industrija*. Trgovska in obrtna zbornica v Ljubljani, ki je tudi sodelovala pri popisu, je industrijo imenovala obrt. Razlikovala je med *malo obrtjo* z do 20 zaposlenimi in *veliko obrtjo* z več kot 20 zaposlenimi. Na Kranjskem je prevladovala *mala obrt*, velike skoraj ni bilo.

10,2 % prebivalcev kranjskega glavarstva je delalo v obrti. Skupaj z družinskimi člani je od nje živel 19,3 % prebivalcev glavarstva. Tretjina aktivnih so bile ženske, večinoma v oblačilni in tekstilni obrti. Obrtnik je v povprečju zaposloval 2,6 pomočnikov, vključno z vajenci. Od 1 000 prebivalcev je bilo 27 nosilcev obrti (obrnitkov).

3,1 % prebivalcev glavarstva je ob popisu izjavilo, da so poklicno dejavni v trgovini in prevozništvu. Veliko je bilo malih kramarjev, trafikantk. Skupaj s svojci je od te dejavnosti živel 5,6 % prebivalcev.

Koliko obrtnikov je bilo konec 19. stoletja v Loki, ni znano. Iz podatkov o kranjskem glavarstvu in številu prebivalcev v obeh občinah ocenjujem, da naj bi bilo skupaj vsaj 220 malih rokodelskih obrtnikov, glede na cehovsko tradicijo verjetno precej več. Edina *velika obrt* je bila Krennerjeva suknarna. Guseljeva Tovarna

7 Štukl, Škofja Loka in njeno prebivalstvo v preteklosti, str. 137.

8 *Gemeindelexikon von Krain*, str. 55–60.

9 *Beruffstatistik*, Tabelle I. Preračuni avtorice.

10 Med delavce in delavke na kmetiji so se uvrstili tudi družinski člani, ki so bili aktivni (niso bili pa vzdrževani).

jesiha je ob popisu spadala med male obrti. Najpogostejši poklici v Škofji Loki so bili klobučar, čevljar, krojač, glavninar, usnjar, barvar, tkalec, kovač, ključavničar, vrvar in pri ženskah šivilja.¹¹

Konec 19. stoletja so se moški in ženske ukvarjali tudi z domačo obrtjo in t. i. delom na domu. Teh podatkov gornja statistika ne zajema.

Denar in denarni zavodi

Avstro-Ogrska je 2. 8. 1892 izvedla denarno reformo. Krona, ki je temeljila na zlati osnovi, je postopno zamenjala goldinar; menjalno razmerje je bilo 2 kroni za 1 goldinar. Berač in otrok sta prejela kovanec, ki je bil pol manj vreden, dekleta pa so se pa šopirila s še enkrat večjo doto.¹² Prav zaradi takih zgledov so ljudje še dolgo računali v goldinarjih, v listinah pa navajali zneska v obeh valutah.

V Loki do leta 1896 ni bilo denarnega zavoda. Ta bi pospešil razvoj gospodarstva obeh občin. *Mestni zastop* občine Škofja Loka je pod županom Valentinom Sušnikom 5. 9. 1892¹³ sklepal u ustanovitvi hranilnice. A minilo je še osem let do ustanovitve Okrajne hranilnice in posojilnice. Kdo je glasoval s figo v žepu?

V občini Stara Loka, ki je bila gospodarsko močna, poleg ravninskih kmetij je imela tudi železniško postajo, so bolj pohiteli. Julija 1896 je bila v Stari Loki ustanovljena prva denarna ustanova v Loki: Hranilnica in posojilnica v Stari Loki.¹⁴

Ljudsko šolstvo v šolskem kraju Škofja Loka konec 19. stoletja

*Šolski kraj*¹⁵ Škofja Loka je obsegal ozemlje občin Škofja Loka in Stara Loka (brez Žabnice in od leta 1894 brez Reteč). Starši so bili dolžni pošiljati otroke v *vnanjo uršulinsko deklinško ljudsko šolo* in *deško ljudsko šolo*. V obeh so se otroci učili v slovenskem jeziku po *učnih črtežih za ljudske šole na Kranjskem*. Od tretjega razreda so se učili tudi nemško. Nadzor nad didaktično-pedagoškim delom je izvajal *okrajni šolski nadzornik*.

Vnanja uršulinska deklinška ljudska šola je imela status zasebne šole s pravico javnosti.¹⁶ Nameščena je bila v zgradbah ob nunski cerkvi, sedaj Klobovsova ulica 2. Od šolskega leta 1889/1890 je imela pet razredov. Vsako leto jo je obiskovalo od 240 do 300 deklic, od tega okrog 40 iz drugih občin.

11 Štukl, Škofja Loka in njeno prebivalstvo v preteklosti, str. 140.

12 Pančur, V pričakovanju stabilnega denarnega sistema, str. 268.

13 Štukl, Zapisniki in drugi izbrani dokumenti iz arhiva očine Škofja Loka 1861 do 1918, str. 31.

14 Vpis tvrdke, Slovenec, 26. 8. 1896.

15 Šolski kraj = šolski okoliš.

16 Podeljeni status z: Z. 3975, *Hoher ministerieller Erlaß von 6. April 1872* je naveden v Jahresbericht des Ursulinen-Mädchen-Pensionates in Bischoflack 1903/04. Vir: AUŠL, Uršulinske šole, t. e. 3.

V šolskem letu 1889/1890 je Uršulinski samostan osnoval tudi **ponavljalno šolo za dekleta** od dopolnjenega 12. do dopolnjenega 14. leta, ki v tej starosti niso hodila v ljudske ali nadaljevalne šole. Pouk je bil od začetka novembra do konca marca ob četrtkih.¹⁷ Časovno se ustanovitev pokriva z ustanovitvijo obrtno-nadaljevalne šole za fante. Uršulinski samostan je 13. 11. 1894 v okviru vnanje dekliške ljudske šole odprl prvi **javni otroški vrtec** v Škofji Loki, najprej samo za deklice.¹⁸

Deška ljudska šola je bila prav tako pod loškim gradom, sedaj Klobovsova ulica 6. Do leta 1894 je bila štirirazredna, letno se je vpisalo okrog 300 dečkov, od tega od 50 do 60 iz drugih občin. Zaradi prostorske stiske je bila praviloma brez paralelk, tako da je bilo v nižjih razredih v enem oddelku do 90 dečkov.

Krajni šolski svet Škofja Loka je 20. 10. 1893 potrdil nakup nepremičnine ob obstoječi šolski zgradbi, ki so ji dozidali prizidek. Šest let za deklicami, 10. 10. 1895, so tako tudi dečki dobili petrazredno ljudsko šolo.¹⁹

V obeh ljudskih šolah so marca leta 1893 uvedli pouk za **šoloobvezne hribovske dečke in deklice**.²⁰ Najprej so ga obiskovali učenci in učenke iz vasi v občini Škofja Loka, ki so bile oddaljene več kot pet kilometrov od šole,²¹ naslednje leto tudi iz vasi v občini Stara Loka. V šolskem letu 1895/1896 je **hribovsko šolo** obiskovalo 40 dečkov in 38 deklic. Pouk so imeli samo ob četrtkih.

Iz letnih poročil vodje šole Franca Pape²² je razvidno, da je zdravnik dr. Anton Arko dečkom vsako leto *stavil koze* (cepil).

Izobraževanje za rokodelca do leta 1888 v Loki

Do leta 1888 v Škofji Loki ni bilo obrtne šole. Za izobraževanje vajencev so skrbeli rokodelski mojstri sami. S pomočniškim spričevalom je rokodelec dokazal, da je zaključil učno dobo in postal rokodelski pomočnik. Spričevalo mu je omogočalo zaposlitev kjerkoli v cesarstvu in tudi napredovanje v rokodelskega mojstra.

Pomočniško spričevalo Ivana Okorna,²³ kasnejšega ustanovnega člana Katoliškega rokodelskega društva v Škofji Loki, kaže pot od vajenca do mizarskega pomočnika. Kot petnajstletnik se je 20. 9. 1881 začel učiti za mizarja. V natanko štirih letih se je izkazal za zvestega in pridnega. Po zatrdilih njegovega učnega mojstra Jakoba Okorna se je poklica dobro izučil. Da mizarški poklic dobro obvlada, je 20. 9. 1885 pokazal komisiji, ki sta jo sestavljala učni mojster Jakob Okorn in mizar Janez (Johan) Šubic.

17 Podatek posredovala s. Marta Triler.

18 *Kronika vnanje uršulinske šole v Škofji Loki 1891–1918* na str. 53 navaja sklep deželnega šolskega sveta Z.2720. Vir: AUŠL, Uršulinske šole, š. 1.

19 *LP deške in obrtno-nadaljevalne šole v Škofji Loki 1895/96*, str. 3–4.

20 Razpis c.-kr. deželnega šolskega sveta št. 2951 z dne 12. februarja 1893, *LP* 1892/93, str. 8.

21 Vključeni kraji: Log, Sv. Florjan, Sv. Andrej, Sopotnica, Sv. Ožbolt, Breznica, Sv. Barbara, Brode, Gabrovo, Sv. Petra Hrib, Gabrk, Sv. Filip in Jakob; podatek posredovala s. Marta Triler.

22 Franc Papa, vodja deške ljudske šole v Škofji Loki, od 1884 do 1907.

23 Ivan Okorn (1866–1958), mizarški mojster, učitelj risanja in častni član KDRP, Spodnji trg 38 (sedaj 21).

Na Ivanovo prošnjo mu je bilo 21. 9. 1885 podeljeno pomočniško spričevalo (*Lehrbrief*, v nemškem jeziku), ki ga je župan Valentin Sušnik podpisal 23. 9. 1885. Na njem sta žiga mestne občine Škofja Loka in mojstra Jakoba Okorna.

Lehrbrief, pomočniško spričevalo, izdano Ivanu Okornu, 21. 9. 1885 v Škofji Loki.

(hrani: zasebni arhiv Alenke Sekirnik)

Ker se je Ivan (Janez) Okorn s pomočniškim spričevalom lahko izkazal kot temeljito in po veljavnih postavah izučen mizarški pomočnik v kateremkoli kraju cesarstva, ga je ves čas skrbno varoval. V šolskem letu 1892/1893 je obiskoval tečaj za rokodelske pomočnike in mojstre na javni risarski šoli v Ljubljani. Tu se je naučil *geometriškega in projektivnega risanja* ter se vadil v *strokovnem (elementarnem) risanju*.²⁴ Postal je odličen mizarški mojster, svoje risarsko znanje je prenašal na rokodelske pomočnike v Katoliškem rokodelskem društvu, kasneje tudi na obrtni šoli v Škofji Loki.

Obrtno-nadaljevalna šola v Škofji Loki od leta 1889

Na pobudo Janeza Bleiweisa so želeli okrog leta 1872 v deželi Kranjski ustanovljati obrtno-nadaljevalne šole. Ker niso zmogli rešiti financiranja in pomanjkanja ustrezno usposobljenih slovenskih učiteljev, s svojo namero niso uspeli.²⁵

²⁴ Tečaj je bil organiziran v okviru Obrtne strokovne šole za lesarsko industrijo v Ljubljani, direktor šole prof. Ivan Šubic (sin podobarja Ivana Šubica).

²⁵ Serše, *Strokovno šolstvo v osrednji Sloveniji do leta 1941*, str. 34–35.

Prav v tem času je dal tovarnar Alojzij Krenner pobudo za ustanovitev rokodelske šole v Škofji Loki.²⁶ Ob praznovanju 25. obletnice vladanja Franca Jožefa I. so zbrali 364 goldinarjev *prostovoljnih darov*. Ker šole niso ustanovili, so denar namensko naložili. Do 1. 1. 1889 se je vloga povečala na 697 goldinarjev.²⁷

Za avstrijski del cesarstva je bil 24. 2. 1883 sprejet prvi zakon o ustanavljanju obrtno-nadaljevalnih šol.²⁸ Nadučitelj Franc Papa je 7. 8. 1885 na seji *mestnega zastopa* občine Škofja Loka dosegel sklep, da občina zaprosi okrajno glavarstvo, da bi naslednje leto v Loki ustanovili obrtno šolo.²⁹ Pripravil je tudi *učni črtež*, ki ga je *ministrstvo za uk in bogočastje* 11. 10. 1888 z odlokom št. 19824 začasno potrdilo.³⁰ Pri odločitvi ni bilo nepomembno, da je bil leta 1872 že zbran namenski denar. Z njim so pokrili začetno delovanje šole.

Za *oskrbo in nadzor* obrtno-nadaljevalne šole so ustanovili odbor v sestavi: *mestni župan Valentin Sušnik kot predsednik, okrajni šolski nadzornik Andrej Žumer kot zastopnik vlade, veleposestnik Ivan Guselj, lastnik tovarne Alojzij Krenner, ključavničarski mojster Jakob Gašperin in vodja šole Franc Papa*.³¹ V obrtno-nadaljevalno šolo v Škofji Loki, ki je bila združena z deško ljudsko šolo, so vpisali dečke, ki so dokončali štirirazredno ljudsko šolo. 50 krajcarjev šolnine so porabili za knjige, pisalno in risalno orodje.

S poukom so začeli v začetku februarja leta 1889. Učence s slabim ljudskošolskim znanjem so razvrstili v pripravljalni tečaj, boljše v prvi razred. Prvo šolsko leto je trajalo le 6 mesecev, nato 7, od začetka oktobra do 1. maja. Pouk so imeli vsako nedeljo od 8. do 12. ure, nato popoldan uro verouka, med tednom ob ponedeljkih in petkih od 19. do 21. ure. Učili so učitelji deške ljudske šole:³²

- v pripravljalnem tečaju: *čitanje, številenje, pisanje in risanje*,
- v 1. razredu: *obratno spise, obrtno številenje, geometrično, projektivno in prostoročno risanje*,
- v 2. razredu: *obratno spise, obrtno številenje, knjigovodstvo, strokovno risanje za stavbeni in mehanično-tehnični obrt, za umetnost in malo obrt*.

Franco Papa je učil risanje, ki se ga je naučil leta 1890 na izpopolnjevanju na obrtni šoli v Gradcu.³³

V šolskih letih od 1889/1890 do 1893/1894 se je vsako leto izobraževalo od 69 do 91 vajencev. Manj kot polovica jih je bilo sposobnih za napredovanje v višji razred. Še deset let po ustanovitvi šole je Franc Papa slab učni uspeh pripisal dejstvu, da *nekaj učencev ni poprej nikokršne šole obiskovalo, nekateri pa so obiskovali šolo samo za silo in so pozneje kot pastirji še to pozabili, kar so se učili, tako niso znali pri vstopu v obrtno šolo niti brati, niti pisati*.³⁴

26 LP deške šole v Škofji Loki 1888/89, str. 12.

27 Prav tam, str. 12.

28 Serše, *Strokovno šolstvo v osrednji Sloveniji do leta 1941*, str. 35–36.

29 Štukl, *Zapisniki in drugi izbrani dokumenti iz arhiva očine Škofja Loka 1861 do 1918*, str. 22.

30 LP deške šole 1888/1889, str. 12.

31 Prav tam, str. 13.

32 Prav tam, str. 13.

33 LP deške šole 1890/91, str. 7.

34 LP obrtno-nadaljevalne šole 1900/1901, str. 11.

Obrtni poklic	1888/89 do 1893/94	1895/96 do 1900/01	Obrtni poklic	1888/89 do 1893/94	1895/96 do 1900/01
Glavnikar	77	8	Trgovski učenec	11	10
Čevljar	58	59	Mesar	3	12
Mizar	45	66	Kamnosek	11	13
Kovač	42	40	Sodar	8	9
Ključavničar	33	34	Sedlar	6	5
Krojač	29	23	Kotlar	3	7
Pek	21	18	Tkalec/ <i>prelec</i>	33	7
Usnjar/strojar	29	16	Kolar	11	5
Klobučar	30	14	Razni poklici	30	8
Skupaj				480	354

Preglednica 2: Vpis v obrtno-nadaljevalno šolo v Škofji Loki pred uvedbo petrazredne deške ljudske šole (1889/1890 do 1893/1894) in po njej (1895/1896 do 1900/1901).³⁵

Upad vpisa 1895/1896 do 1900/1901 je pripisati uvedbi petega razreda ljudske šole. Z razvojem tehnologije (specializacija, industrializacija) in potrošnih navad se je potreba po nekaterih rokodelskih poklicih zmanjšala (glavnikarji, tkalci, klobučarji in usnjarji/strojarji). Čedalje večje je bilo povpraševanje po mizarjih. Ker še ni bilo čevljarke in gumarske industrije, se je še vedno veliko fantov izobraževalo za čevljarje.

Z obnovo škofjeloškega gradu v letih 1891–1894 pridobi vsa Loka

Prednica Benedikta de Renaldy je 23. 12. 1890 v imenu Ursulinen-Convent in Bischoflack ter ob soglasju knezoškofa dr. Jakoba Missie³⁶ s tedanjim lastnikom Janezom Baumgartnerjem podpisala pogodbo o nakupu loškega gradu.³⁷ Uršulinska samostanska skupnost je grad v letih 1891–1895 povsem prenovila in ga povezala s samostanom ter dekliško šolo pod njim.

Večino pogodbenih del je izvedla Kranjska gradbena družba (Krainische Baugesellschaft) iz Ljubljane, ključna dela pa italijanski in ljubljanski rokodelci. V posel je vključila tudi loške rokodelce: 7 zidarjev, 18 tesarjev in mnogo *podajalcev*.³⁸ Loški stavbeniki so se s sodelovanjem veliko naučili. V letih 1894–1895 so obnovo deške ljudske šole izvedli sami pod vodstvom starološkega župana Jakoba Jelovčana. Stavbna dela na škofjeloškem gradu so prinašala zaslužek tudi loškim gostilničarjem, gospodinjam, trgovcem, voznikom, čevljarjem, krojačem in drugim rokodelcem.

³⁵ Vir podatkov: *LP deške šole in LP obrtno-nadaljevalne šole*.

³⁶ Jakob Missia (1838–1902), doktor teologije, 1884–1897 ljubljanski knezoškof, prvi kardinal slovenskega porekla.

³⁷ Gorišek, Škofjeloški grad, str. 16.

³⁸ Spisi, Računi za zidanje in prezidave gradu in samostana 1891–1893, t. e. 23. Vir: AUŠL, Spisi.

Škofja Loka pred prenovo gradu - okrog 1890. (*vir: Dom in svet, 1891/3*)

Škofjeloški grad v začetku 20. stoletja, pod njim dekliška šola.
(*hrani: Slovenski šolski muzej*)

Zasebna notranja dekliška šola in internat sta po prenovi dobila sodobne prostore. Šola, vanjo je povprečno letno hodilo le od 3 do 10 domačink, se je v šolskem letu 1894/1895 preoblikovala v osemrazredno. France Pokorn, zgodovinar loških korenin, je že leta 1894 poudaril: *S prenovo, za katero ni bilo potrebno občinama Škofja Loka in Stara Loka nič odšteti, je veliko pridobila tudi vnanja dekliška ljudska šola.*³⁹

³⁹ Pokorn, Loka, *Dom in svet*, 1894, str. 693.

Kulturna društva v Loki v času ustanovitve Katoliškega rokodelskega društva

Leta 1894, ob ustanovitvi Katoliškega rokodelskega društva, sta v Škofji Loki delovala Narodna čitalnica in Slovensko bralno društvo. Narodna čitalnica kot najstarejše slovensko kulturno društvo v Škofji Loki, ustanovljena leta 1862, je v pravih 17. 12. 1893 na novo opredelila društveni namen.⁴⁰

- *čitanje časopisov in knjig, pisanih v raznih evropskih jezikih,*
- *razveseljevanje v besedah, plesih, igrah in veselicah.*

Duhovnikov, ki so bili pred tem vrsto let njeni člani, leta 1894 ni bilo več med njimi⁴¹ (razcep duhov!).

Slovensko bralno društvo v Škofji Loki, ustanovljeno leta 1892, je svoj namen v pravilih opredelilo podobno kot čitalnica.⁴² Izpustili so le *razne evropske jezike in plese*. Njegovi člani so bili tudi duhovniki.

Prvi katoliški društvi rokodelskih pomočnikov na Slovenskem (1855)

Po zgledu Adolfa Kolpinga⁴³ in njegovih rokodelskih društev so se 29. 4. 1855 v Ljubljani združili rokodelski pomočniki ter ob pomoči profesorja *ljublanskega bogoslovnega učilišča* dr. Leona Vončine ustanovili Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov. Društvo je rokodelskim pomočnikom v Knežjem dvorcu v Gosposki ulici ponudilo zatočišče, strokovno in splošno izobraževanje ter zabavo. Pri izobraževanju so pomagali srednješolski profesorji in ljudskošolski učitelji. Gojili so petje, gledališče in godbo. *Socialno visoko stoječi gospodje so nesebično gmotno in moralno podpirali društvo*. Leta 1887 je društvo sezidalo rokodelski dom.⁴⁴

Leta 1855 je bilo ustanovljeno tudi rokodelsko društvo v Mariboru.

Po letu 1855 je ustanavljanje katoliških rokodelskih društev na Slovenskem zamrlo. Ponovno so ga obudili v osemdesetih letih 19. stoletja (npr. v Šentvidu 1883, v Novem mestu 1886), pospešili pa po I. Slovenskem katoliškem shodu leta 1892 v Ljubljani.

⁴⁰ SI_AS_68/16-1/ t. e. 3, a. e. 555.

⁴¹ Jesenko, Narodna čitalnica v Škofji Loki, str. 98–111.

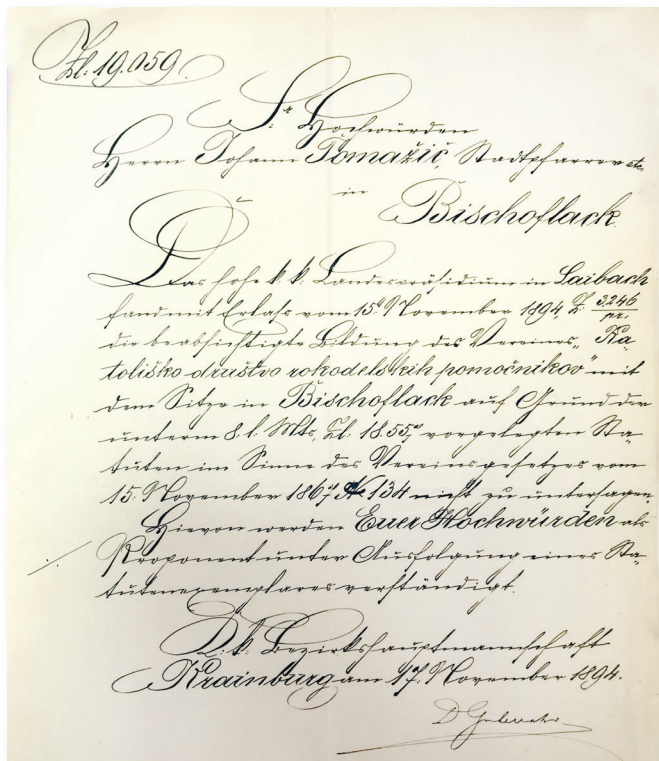
⁴² SI_AS_68/16-1/ t. e. 3, a. e. 491.

⁴³ Adolf Kolping, kaplan v Kölnu, kasneje stolni vikar, je 2. 4. 1849 ustanovil prvo društvo katoliških rokodelskih pomočnikov v Srednji Evropi. Pred vpisom na srednjo šolo se je izučil za čevljarja, zato je dobro poznal poklicne in socialne razmere rokodelcev. Program društva je bil: Iz vajencev in pomočnikov vzgojiti dobre katoličane, dobre mojstre in dobre državljane. *Kolping ni gradil na razrednem boju, pač pa je blažil socialno zlo in vzgajal*. – Povzeto po: *Jubilejni zbornik KDRP Ljubljana*, str. 23–26.

⁴⁴ *Jubilejni zbornik KDRP*, Ljubljana, str. 17.

Ustanovitev Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki

V času prenove škofjeloškega gradu so prišli ljubljanski obrtniki v Škofjo Loko na izlet. Domačim obrtnikom so priporočali, naj ustanovijo obrtno društvo.⁴⁵ Idejo je izpeljal mestni kaplan Ferdinand Erker.⁴⁶ *Hodil je od hiše do hiše, nagovoril je ostale rokodelce*⁴⁷ in tudi mestnega župnika Janeza Tomažiča. Ustanovili so Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki.

Pismo Okrajnega glavarstva v Kranju Zl. 19.059 mestnemu župniku Janezu Tomažiču o potrditvi *Pravil KDRP* v Škofji Loki, 17. novembra 1894. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)⁴⁸

Janez Tomažič⁴⁹ je društvena pravila, na njih je bil kolek za leto 1893 za 1 fl, poslal v potrditev Okrajnemu glavarstvu v Kranj.⁵⁰ Pravila so morali v nekaterih

⁴⁵ Kronika KDRP, str. 1.

⁴⁶ Ferdinand Erker (1866–1939), katehet v deški ljudski šoli in mestni kaplan v Škofji Loki, kasneje dekan v Kočevju.

⁴⁷ Kronika KDRP, str. 1.

⁴⁸ SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e. 1, a. e. 22.

⁴⁹ Tomažič Janez (1841–1900), mestni župnik v Škofji Loki, zaslužen za ureditev mestnega pokopališča.

⁵⁰ SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e. 1, a. e. 26.

členih izboljšati, nato jih je deželna vlada v Ljubljani 15. 11. 1894 z odlokom št. 3.246/pr, potrdila.⁵¹ Okrajno glavarstvo v Kranju je Janeza Tomažiča o tem obvestilo z dopisom v nemškem jeziku.

Janez Tomažič je 25. 11. 1894 zaprosil za potrditev pravil še knezoškofijski ordinariat v Ljubljani.⁵² V dopisu, dne 28. 11. 1894, je sporočilo, da je cerkvena stran osnovanje društva vzela radostno na znanje in predložena pravila potrdila. Knezoškofijstvo želi pri začetem plemenitem delu obilno uspeha in blagoslova božjega.

Veličastiternu gospodu Janezu
Tomažiču, mestnemu župniku

Škofj. Loka.

Z dopisom z dne 25. novem-
bra 1894 št. 122 naznanjeno
osnove, Katoliškega društva
rokodelskih pomočnikov v
Škofji Loki vzame se radost-
no na znanje in predložena
pravila se tudi s cerkvene
strani potrdijo. Ob enem
vam želi Knezoškofijstvo
pri začetem plemenitem delu
obilno uspeha in blagoslova
božjega.

Knezoškofijstvo ljubljansko
dne 28. novembra 1894.

P. Škofj. Loka

Dopis knezoškofijstva v Ljubljani o odobritvi Pravil KDRP 28. novembra 1894.

(hrani: Nadškofijski arhiv Ljubljana)⁵³

Vsi pisni kontakti župnika Janeza Tomažiča s knezoškofijstvom v Ljubljani so potekali v slovenskem jeziku.

Osnovni shod Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov je bil v nedeljo, 2. 12. 1894, v pritličju mestnega župnišča (sedaj Mestni trg 39). Udeležilo se ga je 12 pomočnikov. Za predsednika je bil izbran mestni župnik Janez Tomažič, ki je za namestnika imenoval starološkega kaplana Avgušтина Šinkovca.⁵⁴

51 SI_AS_68/16-1/ t. e. 3, a. e. 588.

52 Škofja Loka, leto 1894. Vir: NŠAL 10.

53 Škofja Loka, leto 1894. Vir: NŠAL 10.

54 Iz Škofje Loke, Slovenec, 13. 12. 1894, in Kronika KDRP, str. 2.

Loški rokodelci so dobili društvo in predsednika, ki ni vedel, kaj bi z društvom. Društveni člani so prvič in, kot je pokazala bodočnost, ne zadnjič, stopili skupaj ter pokazali svojo bojevitost. Uprli so se cerkvenim oblastem, če je verjeti pisatelju Finžgarju, tudi s podporo drugih duhovnikov v dekaniji.⁵⁵ Dosegli so, da je Ivan Tomažič odložil predsedstvo (*predništvo*). Njegovo mesto je prevzel kaplan Ferdinand Erker.⁵⁶ Novega društvenega predsednika je 10. 3. 1895 potrdil knezoškof dr. Jakob Missia.⁵⁷

Pravila Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki⁵⁸

Namen društva je bil, da *rokodelske pomočnike vzgaja v vrle, poštene mojstre s tem, da v njih vzbuja verski in meščanski čut*. Zaščitnik društva je bil sv. Jožef, zavetnik rokodelcev, 19. marec je bil tudi društveni praznik.

Poleg pouka *v krščanskem nauku* so v pravila zapisali, da želijo uvesti pouk *pisanja, računstva, risanja, zemlje- in prirodoznanstva, petja, očitnih govorov, branja primernih spisov, razgovarjanja, razveseljevanja, vzajemnega spodbujevanja z zvestim spolnjevanjem dolžnosti katoliškega kristijana*.

Redni *udi* (člani) društva so bili rokodelski pomočniki. Mojstri so bili častni člani. Slednji in drugi *dobrotniki* so društveni *blagajnici* vsako leto kak gotov

Vsprejemnica štev. 31 v KDRP v Škofji Loki s podpisoma predsednika Ferdinanda Erkerja in staroste Luke Južine. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

⁵⁵ Finžgar, *Leta mojega popotovanja*, str. 123–124.

⁵⁶ *Kronika KDRP*, str. 2.

⁵⁷ Prav tam, str. 2 in 3.

⁵⁸ SI_AS_68/16-1, t. e. 3, a. e. 588.

znesek darovali. Društveni član je prejel vsprejemnico. Z njo se je smel udeleževati shodov, poukov in kratkočasov. Ženske in vajenci niso mogli biti člani društva.

Očiten pregrešek, ki omadežuje dobro ime ter zapeljevanje drugega društvenega uda na kriva pota, je vodil v izbris iz članstva. Predsednik (prednik), ki je bil vedno duhovnik, je čul nad društvom. Brez njegove vednosti in dovoljenja društvo ni moglo narediti nič. Poiskal je učitelje, da poučujejo brez plačila. Imenoval je svojega namestnika, tajnika in denarničarja. Društveni člani so iz svojih vrst izvolili starosto (starešino), ki ga je potrdil predsednik. Na pol leta so izvolili tudi rednike (vodnike).

Ostro je bilo prepovedano politično in zabavljivo besedovanje kakor tudi kvartanje. Leta 1895 so sprejeli dodatna notranja pravila v štirih točkah.⁵⁹ Prvi dve sta se nanašali na versko življenje, tretja je prepovedovala grešna znanja in četrta plese. Po pravilih se je tudi postopalo. Maja 1895 se je naenkrat opomnilo 10 društvenikov radi prestopanja 3. in 4. točke in ker je bil opomin brezuspešen, je naenkrat vsih 10 se izključilo, med njimi starosta.⁶⁰

Glavni vir društvenih dohodkov so bila darila častnih in podpornih članov ter dobrotnikov, nekaj so iztržili od veselic in društvenih večerov, nekaj od članarin. Že prvo leto so začeli zbirati za zastavo.

Prvi koraki: učilnica, oder, izobraževanje in petje⁶¹

Predsednik Ferdinand Erker je za društvene potrebe najel stanovanje v 2. nadstropju gostilne Pri Franceljnu na Glavnem trgu.⁶² Najprej je uredil učilnico. Takoj so namestili tudi oder in platno. Društvena soba je bila na razpolago vsem članom ob delavnikih po končanem delu in ob nedeljah po končani deseti maši vedno do vnaprej določene večerne ure. Po zgledu Kolpingovih društev je lahko rokodellec iz tujih krajev prespal v društveni sobici.

Ob nedeljah zvečer so se redni člani zbrali na *obveznem shodu*. Pridružili so se jim tudi častni in podporni člani. Podpredsednik je imel najprej govor, nato so zapeli in se prosto zabavali.

Ferdinand Erker je rokodelce učil brati in pisati, starološki kaplan Avgust Šinkovec⁶³ računstvo in nemščino, mizarski mojster Ivan Okorn risati. Drugega, razen da je učenje potekalo med tednom zvečer, ni znanega.

Peti so se učili v dveh skupinah. Janko Hafner, starološki organist, je vadil že izvežbane pevce, Bernard Pirnat, mestni organist, začetnike. Takoj so kupili pesmarice in 24 snopičev narodnih pesmi. Za 200 goldinarjev so pri organistu p. Hugolinu Sattnerju kupili tudi klavir. Prvega, ki ga je društvu podaril Karel

⁵⁹ *Kronika KDRP*, str. 3.

⁶⁰ Prav tam, str. 4.

⁶¹ Prav tam, str. 3.

⁶² Sedaj Mestni trg 3, nasproti Sokolskega doma in kina.

⁶³ Avguštin Šinkovec (1839–1926), 1894–1897 kaplan v Stari Loki. 1903–1918 mestni župnik v Škofji Loki, podpornik Katoliškega izobraževalnega društva in loških orlov. Somišljenik politika dr. Ivana Šušteršiča, nasprotnik liberalcev in pristašev dr. Antona Korošca.

Friderik Jožef pl. Strahl iz Stare Loke, so od tedaj uporabljali le na vajah.⁶⁴ Kasneje sta bila organista tudi Anton Čadež (katehet v uršulinskem samostanu, skladatelj) in Davorin Cvenk. Sodelovali so tudi s p. Hugolinom Sattnerjem.

Veselice in društveni večeri – začetki gledališča

Veselice so pripravljali enkrat mesečno. Program je bil vnaprej določen. Včasih jo je otvoril domači pevski zbor, drugič eden od organistov z igranjem na klavir. Sledil je govor podpredsednika društva ali katerega vabljenih duhovnikov (dr. Aleš Ušeničnik, Matija Mrak, F. S. Finžgar, F. Bleiweis in drugi). Nato je spet zapel moški zbor. Na koncu so zaigrali igro, ki so jo vsi zelo težko čakali.

V letih 1895–1903 so se prostovoljni igralci Katoliškega rokodelskega društva naučili več kot trideset iger, večinoma burk: *Vaški skopuh*, *Stara škatlja*, *Slep ni lep*, *Dimnikar in knez*, *Klepetec*, *Zamujeni vlak*, *Dr. Čuden in njegov sluga*, *Cigan čarovnik*, *Živa podoba*, *Denar ali nos*, *Srečen konec*, *Vsak po svoje igra*, *Novi zvonovi na krtinah ali srečna sprava*, *V zadnjem trenutku*, *Viktorija*, *Skriven zaklad*, *Vedeževalka*, *Pravica se je izkazala*, *Kmet – Kralj Herod*, *Obleka naredi človeka*, *Sinovo maščevanje*, *Trije gospodje pa ena suknja*, *Zmedena štrana*, *Dr. Vseznal in njegov sluga Štipko Tiček*, *Stanovitni kraljevič*, *Stava*, *V Ameriko*, *Podoba M. Božje Kulmske*,⁶⁵ *Štefan Zmeda*, *Mlini pod zemljo ali zadnje ure poganstva v Rimu* in *Občinski tepček*.⁶⁶

Prva igra je bil *Vaški skopuh* (14. 7. 1895).⁶⁷

Uprizarjali so tudi krajše šaljive prizore: *Debeluhar*, *Bonifacij Simplicij žolna*, *Jabolčna potica*, *Stric Burkleževa smola*, *Nočni čuvaj*, *Ponesrečena glavna skušnja*, *Dvoboj*, *Oj ti cigani* in zagotovo še kakšnega. Zapeli so tudi šaljive kuplete: *Beraček*, *Copatek*, *Mesto in vas*, *Postrežček*. Ženske vloge so igrali moški. Iz vabila na otvoritev društvene dvorane razberem, da so bil igralci Davorin Cvenk, Peter Jakelj, Janko Benedik, Jan. Joževac, Leopold Poljanec, Ivan Langerholc, Franc Babič, Jan. Šober in Jan. Gaber.⁶⁸ Ob smrti so se zahvalili igralcu in pevcu *Lovrčku*.

Po vrnitvi iz Rima je v letih 1895–1896 v Stari Loki kot kaplan služboval dr. Aleš Ušeničnik.⁶⁹ Rojen v Poljanah, v letih 1877–1880 učenec *deške ljudske šole* v Škofji Loki, se je dejavno vključil v društvo. Igralcem je napisal *sestava*, ki so ju ponavljali še leta po njegovem odhodu: *Pegam pred Loko* in *Palčki* (Zwerge).⁷⁰

64 *Kronika KDRP*, str. 5.

65 13. 1. 1901 slavnostna predstava v čast knezoškofa A. B. Jegliča (od 11. do 14. 1. na vizitaciji pri uršulinkah).

66 Zbrano iz *Kronike KDRP*.

67 *Kronika KDRP*, str. 18.

68 *Kronika KDRP*, str. 52 in 53.

69 Aleš Ušeničnik (1868–1952), doktor filozofije in teologije, redni profesor na ljubljanski Teološki fakulteti, eden od ustanoviteljev SAZU.

70 *Kronika KDRP*, str. 6.

Pisatelj F. S. Finžgar, mestni kaplan, je na prošnjo društvenega predsednika Petriča pomagal igralcem pri izgovorjavi.⁷¹ Toda F. S. Finžgarju sta hoja po hribih, povezana z obveznostmi mestnega kaplana, in živahno zasebno življenje vzela veliko časa. Sodelovanje z rokodelskim društvom ga je dodatno oviralo pri književnem ustvarjanju. Od tod verjetno kritičen zapis: *Tudi nekaj prosvetnega življenja je bilo. Kake prireditve s petjem, govorom, igrice. Toda vse je bilo brez pravega načrta. Za silo.*⁷²

Društveni večeri, ki so jih pripravili na društvene praznike 19. marca in 8. decembra, so bili podobni veselicam. Igri je vedno sledila tombola. Za slednjo so zapisali, da je bila *vsih veselje in trošt*.⁷³

Društveni izleti

V društveni kroniki najdemo dve vrsti izletov: božjepotna romanja in obiske rokodelskih društev. Skoraj vedno so s seboj vzeli društveno zastavo.

Prvi izlet so pripravili na binkoštni ponedeljek leta 1895. Popoldne so odšli v bližnji Crngrob, kjer so bile cerkvene slovesnosti, nato prosta zabava. Istega leta, 25. 8., so odšli na Brezje. *Društveni pevski zbor je z dovršenim petjem skrbel za zabavo in je za to požel obilo hvale.* Pridružili so se jim Ločani in okoličani.⁷⁴ Oboje so ponovili leta 1896.

4. 5. 1897 so odšli na izlet na Sušo pri Zalem Logu. Ob povratku so v Ferbarjevi hiši v Železnikih priredili dobrodelni koncert za revne otroke. 29. 8. 1897 so se z zastavo udeležili otvoritve rokodelskega doma na Vrhniki. Pevci so spet *poželi veliko odobravanje*. 16. 7. 1899 so se z železnico zapeljali preko Jesenic in Trbiža do Žabnic v Kanalski dolini; povzpeli so se na 1721 m visoke Sv. Višarje. Izlet so ponavljali tudi naslednja leta. 8. 7. 1900, ko je društvo že vodil Janko Petrič, so odšli v Velesovo, po maši pa naprej v Cerklje. Po kosilu je bila *prosta zabava z mnogovrstnim sporedom*.⁷⁵ Z bolj posvetnim izletom so bili tako zadovoljni, da se je tajnik Franc Babič že v kroniki priporočil za vnaprej.

Blagoslovitev društvene zastave 23. avgusta 1896

Zastavo Katoliškega rokodelskega društva v Škofji Loki so izdelali v Inmostu (Innsbruck).⁷⁶ Na njej sta bila na modri podlagi z zlatom uvezena bel križ in sv. Marija. Na drugi strani, ki je bila rdeča, je bil uvezen sv. Jožef, rokodelec. Slovesno so jo blagoslovili 23. 8. 1896. Velike društvene obletnice so šteli od tega datuma dalje in ne od ustanovitve.

⁷¹ *Kronika KDRP*, str. 34.

⁷² Finžgar, *Leta mojega popotovanja*, str. 128.

⁷³ *Kronika KDRP*, str. 19.

⁷⁴ Prav tam, str. 5.

⁷⁵ *Kronika KDRP*, str. 37.

⁷⁶ Prav tam, str. 10.

Dr. Aleš Ušeničnik je v časopisu *Slovenec*⁷⁷ objavil nepodpisan članek z naslovom *Slavnost v Loki*. Ker v njem prikaže potek slovesnosti v Avstro-Ogrski v tistem obdobju in še posebej, ker so banovinske oblasti v Kraljevini Jugoslaviji podobno slovesnost 1931 prepovedale, ga povzemam v izvirnem, skrajšanem besedilu:

Zadnja nedelja, dne 23. avg., je bila za Škofjo Loko in Staro Loko posebno slovesen dan. [...] postavljali so se mlaji, pletli venci, delali slavaloki. Vsa Loka se je praznično odela. Brezštevilno zastav je vihralo s hiš (na prste ene roke si lahko preštel tiste hiše, ki niso izobesile zastave). V predvečer je krepka domžalska godba priredila mirozov, v nedeljo zjutraj pa budnico.

Večina gostov je prišla z vlakom ob 8. Sprejeli so jih odposlanci društva na kolo-dvoru, vse društvo z godbo jih je pričakovalo pred mostom ob slavaloku. [...] Nato so odkorakala vsa zbrana društva k drugemu slavaloku na Mestnem trgu in tam pričakovala prevz. Knezoškofa. Zagrmeli so streli, zvonovi zazvonili, pripeljali so se Prevzvišeni [...].

Točno ob ½ 10. je zopet zasvirala godba. Začel se je razvijati sprevod. Na čelu je stopal voditelj z glasniško palico v roki. Za njim so šla najprej društva⁷⁸ in kot zadnje prvo kat. društvo rok. pomočnikov na Kranjskem, namreč ljubljansko, z zastavo, ki jo je blagoslovil še sam Kolping; vodil ga je predsednik g. prof. Gnjezda. Za društvu sta šla starološki in mestni župan, oba z odposlanci zastopa.

[...] 16 manjših družic je nosilo na trakovih zavito zastavo. Družicam se je pridružila kumica, bl. gospa Ema Krenner z dvema častnima družicama, gdč. Emo Krenner in Mimi Jesenko. Zadaaj je stopalo domače rokodel. društvo, pomočniki in častni udje mojstri. Završili pa so sprevod prevz. knezoškof z duhovnim spremstvom.

Tako se je pomikal ves sprevod med pokanjem topičev in slovesnim zvonjenjem po mestnem trgu, pod slavalokom, ki je nosil napis:

Bog blagoslovi pošteno rokodelstvo!

Naprej zastava katoliških rokodelcev!

V cerkvi so prevz. najprej blagoslovili zastavo. Naša pesem je zadonela po cerkvi, [...] Potem so pritrdjevali žeblje: Prevzvišeni, g. kumica, g. nunski župnik, gg. predsedniki društev, g. nunski oče, g. mestni župan, [...].

[...] in vsa čast in hvala Ločanom, posebno gospem in gospicam, pa tudi Staroločanom, ki so radodarno zlagali sklad za zastavo!

Sledil je cerkveni obred, nato sprevod do društvenih prostorov. Tu so prebrali pozdrave mariborskega rokodelskega društva in telegramske pozdrave sorodnih društev z Dunaja, Vrhnike, Zagorja in Kamnika.

⁷⁷ Slavnost v Loki, *Slovenec*, 26. 8. 1896.

⁷⁸ Gasilno in Bralno društvo iz Škofje Loke (Čitalnica se ni odzvala vabilu), Železniško bralno društvo, kat. društva rokod. pomočnikov iz Zagorja, Vrhnike, Kamnika, Novega mesta, Št. Vida, Kat. družba iz Ljubljane, pevsko društvo Zvon, Šentvidska čitalnica, Konserv. obrtno in delavsko društvo iz Ljubljane.

Ob 3. uri popoldne je bil zopet obhod po mestu, potem pa so se zbrana društva vkljub slabemu vremenu napotila v Staro Loko [...]. Tudi Stara Loka je imela praznično obleko. Topiči so grmeli, zvonovi zvonili, z mlajev in hiš pa so vihrale zastave in napisi pozdravljali došle goste: »Služimo vsi edini, Bogu in domovini!«

[...] Ob 5. uri se je začel koncert na Štemarjih, zakaj kakor je oznanjal nad vhodom napis:

*Po delu in po trudu milo,
pošteno nam je razvedrilo!*

Vrstila sta se petje in godba, in težko je bilo vsem, ko je prišel čas razhoda ...

Blagoslovitve zastave se je udeležilo 13 društev s Kranjske, združila je vse loške stanovne, moške in ženske. Rokodelsko društvo jih je tudi povezovalo s tradicijo loških cehov. Le Narodna čitalnica pod predsedstvom dr. Antona Arka se ni odzvala povabilu.⁷⁹

Bolniška blagajnica in čebelica

Člani so v *društveno blagajnico* mesečno vplačevali 20 krajcarjev. Polovico so porabili za pokrivanje društvenih stroškov, drugo polovico so namenili za *bolniško blagajnico*. Iz nje so bolnim članom izplačevali po 2 goldinarja na teden, do 4 tedne, ob večjih potrebah nekoliko več.⁸⁰ V letu 1897 so pogoje zaostri. Pravico do izplačila so bolni rokodelci dobili šele po šestih mesecih članstva. Novim članom, ki so vstopili po 40. letu starosti, je podporo smel odobriti le glavni odbor.⁸¹

Predsednik društva Jožef Brešar⁸² se je trudil, da bi mladeničem privzgojil smisel za varčevanje. V ta namen je ustanovil *čebelico*. Po njegovem odhodu je zamrla, a 16. 2. 1902 so misel nanjo obnovili.⁸³

Skrivnostna hranilna knjižica št. 139716

Do sedaj je veljalo, da je hranilna knjižica št. 139716 iz leta 1895 zapuščina France Šubic.⁸⁴ Po pregledu listine in neuspešnem iskanju pokojne v mrliških knjigah se mi je zastavljalo vprašanje. Franca Šubic je Ferdinandu Erkerju listino izročila prostovoljno. Kje je dobila toliko denarja? Kdo stoji za darovalko?

23. 1. 1895, dober mesec po ustanovitvi društva in le nekaj dni po tem, ko je Ferdinand Erker postal predsednik, mu je Franca Šubic izročila hranilno knjižico št. 139716. Začetni polog ni znan. Ob izročitvi je hranilna vloga znašala okrog 1.300 goldinarjev (2.600 kron).⁸⁵ Hranilna knjižica je bila *prinosniški*

⁷⁹ *Kronika KDRP*, str. 6.

⁸⁰ Prav tam, str. 6.

⁸¹ Prav tam, str. 31.

⁸² Jožef Brešar (1869–1943), mestni kaplan v Škofji Loki 1897–1899.

⁸³ *Kronika KDRP*, str. 45.

⁸⁴ Pirc, Od »Slovenskega bralnega društva« do društva »Prosveta«, str. 124.

⁸⁵ Preračun avtorice iz 1.366 fl 21 kr na 41. strani *Kronike KDRP*.

Popelnoma protivovelpne sem izročila hra-
 nilno knjižico št. 139716 g. mestnemu
 kaplanu Ferdinandu Erkerju, predsedniku
 kat. društva rokodelskih pomočnikov v Škofji
 Loki za rokodelski dom, katerega bodo organizirali,
 oziroma kapili za omenjeno društvo.
 Ako to društvo razpade, ali se ta do-
 nar ne uporabi za yori omenjeni namen,
 mora se ves denar zopet nazaj dati g. Ferdinan-
 du Erkerju, koji pozna moje volje, za kaj
 naj se celi denar porabi.

O Škofji Loki dne 23. junija 1895

Franca Šubic

Ker ljudski posojilnica v Ljubljani obračuna po
 4 1/2 % celo vsto zgoraj imenovane knjižice št. 139716
 zdel iz kronike hranilnice ter vložil v Lj. posojilnico
 v Ljubljani na knjižico 128.

Škofja Loka 6 okt. 1896

J. Erker
 mestni tajnik

Listina o izročitvi hranilne knjižice št. 139716.⁸⁶ (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

vrednostni papir. Hranilnica je bila dolžna izplačati vloženi znesek skupaj z obrestmi kateremukoli prinosniku.

Darovalec denarja je z listino o izročitvi izrazil namen. Denar naj se uporabi za gradnjo ali nakup doma Kat. društva rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki. S tem, ko je društvo listino evidentiralo med svojim premoženjem in je knjižico hranil kaplan Erker, je zagotovil tihi nadzor nad denarjem in preprečil njegovo morebitno zlorabo. Iz društvene kronike razberemo, da so se občasno spraševali, kje je knjižica, še posebej, ker so se predsedniki menjavali.

Ferdinand Erker je 28. 9. 1896 znesek pri Kranjski hranilnici vnovčil in ga 6. 10. 1896 pod boljšimi pogoji vložil pri Ljudski hranilnici v Ljubljani. Knjižica je dobila številko 128. Ob odhodu iz Škofje Loke jo je odnesel s seboj. Zaupal jo je šele mestnemu kaplanu Jožetu Brešarju, ta pa ob odhodu 17. 9. 1899 novemu kaplanu Janku Petriču,⁸⁷ ki je denar porabil v skladu z željo darovalca.

Krstna knjiga škofjeloške župnije beleži Franco Šubic, rojeno 3. 12. 1867 v Brodeh, umrlo 25. 5. 1951 v Preddvoru.⁸⁸ Njen oče je bil Janez Šubic, brat

⁸⁶ SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e. 2, a. e. 33.

⁸⁷ Kronika KDRP, str. 33.

⁸⁸ Matricula online, Signatura 03243, Krstna knjiga Škofja Loka 1849–1873, str. 175. Vir: NŠAL.

prof. dr. Simona Šubica. Ob popisu prebivalcev 31. 12. 1890 je stalno živela v Kapucinskem predmestju 10 (Pri Gusel). Zнала je brati in pisati, po poklicu je bila kravja dekla.⁸⁹

Ob smrti fizika prof. dr. Simona Šubica⁹⁰ je prof. Ivan Šubic⁹¹ v *Ljubljanskem zvonu* objavil prispevek, iz katerega poskušam razumeti občutje in navade prof. dr. Simona Šubica: *Rojen je bil v Brodeh. Štel se je za farana Škofje Loke. Tudi v tujini je bil zvest svoji domovini Kranjski. Želel si je srečno bodočnost vseh Slavenov. Vedno je varčeval za dobre namene. V dobro svojih nečakov je ustanovil poseben sklad in enemu od njih kupil veliko posest v Zmincu.*⁹²

Na osnovi navedenega trdim, da je bil denar, ki ga je Franca Šubic 23. 1. 1895 izročila Ferdinandu Erkerju, neposredno ali posredno last prof. dr. Simona Šubica. Poznal je finančno pravo, saj je med drugim služboval na Trgovski akademiji v Gradcu. Imel je motiv. Kot reven dijak in študent je z veliko odtegotovanja in s pomočjo dobrotnikov prišel do izobrazbe, zato jo je toliko bolj cenil.⁹³ Bil je veren katoličan in pripaden škofjeloški župniji.

Predsednik Janko Petrič je 19. 3. 1903 na občnem zboru poročal, da mu je *Frančiška Šubic* iz Gabrka (blizu Zminca) za gradnjo društvenega doma, ko je zmanjkalo denarja, posodila 2.000 kron.⁹⁴ Prof. dr. Simon Šubic je bil takrat še živ.

Priprave na gradnjo društvenega doma

Članom društva se je 29. 6. 1899 predstavil novi mestni kaplan, štiriindvajsetletni Janko Petrič.⁹⁵ Ker ga Janez Tomažič, mestni župnik, v skoraj letu vodenja društva ni predlagal za predsednika, so častni člani in odborniki: Franc Babič, Janez (Ivan) Okorn, Franc Rupar, Janez Karlin, Tomaž Gašperšič, Mihael Blaznik in Franc Mravlja 13. 3. 1900 ponovno pokazali svojo bojevitost in novega knezoško-fa A. B. Jegliča prosili,⁹⁶ da ga imenuje.⁹⁷ Ta je že naslednji dan zaprosil Ivana Tomažiča, da sporoči morebitne pripombe.⁹⁸ Janko Petrič je v Škofji Loki kot mestni kaplan in društveni predsednik ostal do septembra 1904.

89 SI_ZAL_ŠKL/0063, t. e. 162, zapisnica za Kapuzinervorstadt 10.

90 Simon Šubic (1830–1903), rojen v Brodeh, ljudsko šolo obiskoval v Škofji Loki, doktoriral iz fizike v Tübingenu, pisal učbenike za fiziko za gimnazije in realke, umrl v Gradcu. Več: Južnič v: LR 46, LR 47, LR 49, LR 58 in LR 59.

91 Ivan Šubic (1856–1924), sin podobarja in slikarja Ivana (Johana) Šubica, profesor matematike in prirodopisa, prvi in dolgoletni ravnatelj obrtnih šol v Ljubljani.

92 Šubic, Prof. dr. Simon Šubic. V: *Ljubljanski zvon* 12/1903, str. 748.

93 Južnič, Fizik Simon Šubic (1850–1903), str. 350.

94 *Kronika KDRP*, str. 60.

95 Janko Petrič (1875–1936), kaplan v Škofji Loki 1899–1904, kasneje župnik pri Sv. Petru, Ljubljana.

96 Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937), doktor teologije, ljubljanski škof (1898–1930), zgradil Zavod sv. Stanislava v Št. Vidu, ustanovil prvo gimnazijo na Slovenskem, na kateri so vse predmete poučevali izključno v slovenskem jeziku.

97 SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e.1, a. e.25.

98 SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e.1, a. e.25.

Na občnem zboru 19. 3. 1900 so sprejeli sklep, da društvo za 4.040 goldinarjev kupi *Kufrov vrt*,⁹⁹ kjer naj bi stal novi društveni dom. Kupnino so pokrili s sredstvi na *hranilnih knjižicah France Šubic* in *Vzajemnega podpornega društva št. 436*¹⁰⁰ ter posojilom, najetim pri posojilnici v Stari Loki (2.400 goldinarjev). Na prošnjo Janka Petriča so hribovski kmetje darovali les za gradnjo doma (122 smrek, hrastov in kostanjev). Največ, 5 do 8 dreves, so prispevali Stanišnik, Košir, Završnik, Kamnar, Janšič, Krtelj in Presečnik.¹⁰¹ Spravila lesa so se lotili društveniki, za prevoz so najeli voznike s konji.¹⁰²

Ko je Stavbinsko delavsko društvo iz Ljubljane predstavilo gradbeni načrt in predračunsko vrednost 15.000 kron, so misel na gradnjo novega doma začasno opustili. Mizarski mojster Janez (Ivan) Okorn je v najetem namestil nov oder, kranjski slikar Matija Bradaška pa naslikal *nov lep zastor z blejskim otokom*.¹⁰³

Kufrov vrt so prodali lekarnarju Ervinu Burdychu. Po poplačilu dolga starološki posojilnici je društvu ostalo 4.350 goldinarjev (8.700 kron).¹⁰⁴ Tudi les so prodali za 900 kron. Čisti iztržek po pokritju stroškov prevoza je bil 456 kron. Ervin Burdych¹⁰⁵ je postal tudi prvi učitelj *tamburaškega zbora*, ki so ga ustanovili na občnem zboru 19. 3. 1902.¹⁰⁶

Gradnja društvenega doma na Spodnjem trgu

Ko se je na Spodnjem trgu pokazala priložnost za nakup nadstropne hiše z arkadnim dvoriščem, nekdanjo usnjarsko delavnico, hlevom, drugimi pritiklinami, zemljišči in gozdnimi deleži, imenovane Koroščeva hiša,¹⁰⁷ so pohiteli. Janko Petrič in odbornik Jan Kavčič sta se z lastnikom Janezom Jenkom iz Lipice 13. 6. 1902 dogovorila za ceno 14.000 kron. Že 14. 6. 1902 je bil pri notarju Niku Lenčku podpis *kupne pogodbe*.¹⁰⁸ Društvo je 6.000 kron plačalo takoj, za preostanek, 8.000 kron, je Janez Jenko odobril posojilo s 5 % obrestno mero. Zavaroval ga je z vpisom zastavne pravice na zemljiščih.

Škofjeloški stavbenik Angelo Molinaro je izdelal načrt za novo dvorano in sobo, mestno županstvo je 8. 7. 1902 izdalo *stavbinsko dovoljenje šte. 1386*¹⁰⁹ za 21 m dolgo in 7,5 m široko dvorano.¹¹⁰ V njene temelje so vzdali skrinjico. Vanjo so dali denar, ki je bil tedaj v rabi: bronasta kovanca za 1 in 2 vinarja, kovanca

99 Zemljišče, kjer stoji nekdanja Nama (bodoča knjižnica), vključno s parkom pred njo.

100 *Kronika KDRP*, str. 26.

101 Hišna imena kmetij z loških hribov.

102 *Kronika KDRP*, str. 42–43.

103 Prav tam, str. 43.

104 Prav tam, str. 43.

105 Ervin Burdych (1860–1924), lekarnar v Škofji Loki.

106 *Kronika KDRP*, str. 45.

107 Štukl, *Knjiga hiš II*, str. 102.

108 SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e. 2, a. e. 33.

109 SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e. 2, a. e. 36.

110 Veliko dvorano so zgradili kasneje.

iz niklja za 10 in 20 vinarjev ter srebrn kovanec za 1 krono. Priložili so listino z naslednjim besedilom:

V petindvajsetem letu papeževanja Nj. Svetosti sv. Očeta Leona XIII. Pod vlado presvetl. cesarja Frančiška Jožefa I., ko je ljubljansko nadškofijo vodil presvetli knezoškof dr. Ant. Bonaventura Jeglič in škofjeloški župniji načeloval župnik Feliks Zavodnik, položimo temelj prostorninam, ki naj bodo v duševno korist mladeži in vsemu prebivalstvu škofjeloškemu.

*J. Petrič,
predsednik¹¹¹*

Mestno županstvo je 13. 1. 1903 z dopisom št. 60 izdalo dovoljenje za rabo dvorane v društvene namene,¹¹² vanjo so namestili oder in zastor. Nanj je kranjski slikar Matija Bradaška naslikal *zastopnike raznih obrtnih stanov*. Nad njimi so *plavali angeli*, ki so predstavljali *vero, upanje in ljubezen*. V ozadju zastora se je *kazalo loško mesto*.¹¹³

Zastor v novi dvorani Katoliškega rokodelskega društva – naslikal Matija Bradaška, 1903.

(hrani: Jana Hafner)

Društveni dom, nanj so obesili tablico z napisom **Rokodelski dom**,¹¹⁴ nova dvorana in vse nepotrebne nepremičnine, kot so bili gozdni deleži, ki so jih kasneje prodali, je stal 24.389 kron. Društvo se je zadolžilo za 15.523 kron.¹¹⁵

¹¹¹ *Kronika KDRP*, str. 51.

¹¹² Prav tam, str. 52.

¹¹³ *Slovenec*, 7. 2. 1903.

¹¹⁴ *Kronika KDRP*, str. 52.

¹¹⁵ Prav tam, str. 60.

Člani glavnega odbora so bili odločeni skrbeti za društveni dom in poplačati dolgove. V ta namen so 9. 3. 1903 ustanovili gospodarski odsek v sestavi Tomaž Gašperšič, Lovro Planina starejši, Jože Debeljak in Ivan Okorn. Takoj so sprejeli *Pravila za hišnika*¹¹⁶ in se lotili obnove hiše (društvenega doma). Tudi v društvenem domu na Spodnjem trgu so po Kolpingovem vzoru uredili sobico za tujece.

Svečana otvoritev društvenega doma in nove dvorane na Spodnjem trgu – 2. februar 1903

Na svečnico, 2. 2. 1903, so *društveniki* ob 9. odšli iz starih društvenih prostorov Pri Franceljnu v mestno cerkev k sv. maši. Po njej je sledil sprevod mladeničev z društveno zastavo čez Glavni trg, po Grabnu na Spodnji trg. Novo dvorano je blagoslovil predsednik Janko Petrič, v tem času administrator v mestni župniji.¹¹⁷

Ob 19. uri je bila slavnostna predstava v *do zadnjega kotička natlačeni dvorani*. Po štirih tamburaških točkah, nastopu moškega zbora (Nedved: *Avstrija*, Gerbič: *Pevski poziv*) in četverospelih (Ipavec: *Planinska roža*, Laharnar: *Lovčevo slovo*) ter govoru stolnega kanonika dr. Andreja Karlina¹¹⁸ so gledalci težko dočakali igro *Mlini pod zemljo ali zadnje ure poganstva v Rimu*. *Slovenec* je še posebej pohvalil Leopolda Poljanca v vlogi Numida, *črnega Afrikanca*, *prebrisanega spletkarja*, in Ivana Langerholca v vlogi Metrana, *lakomnega odrtnika*, *lastnika podzemeljskih mlinov*.

Vabilo na otvoritev društvenega doma. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Pomembni redni in častni člani Katoliškega rokodelskega društva

Ferdinand Erker in Janko Petrič, društvena predsednika, ki sta v času od leta 1894 do 1903 pustila velik pečat, sta bila že omenjena. Iz *Kronike KDRP* in razpoložljivih listin razberem imena naslednjih društvenih članov:

- Anton Jugovec, prvi in večletni tajnik, zelo verjetno kancelist¹¹⁹ v Stari Loki,
- Franc Babič (Kapar), ustanovni član, starosta, denarničar, blagajnik, tajnik, krojaški mojster,
- Alojzij Finžgar, starejši (Brojenč), ustanovni in častni član, kamnosek,
- Franc Rupar (Lahov), ustanovni in častni član, kovaški mojster,

¹¹⁶ Prav tam, str. 53.

¹¹⁷ Otvoritev nove dvorane društva katol. rokodelskih pomočnikov, *Slovenec*, 7. 2. 1903.

¹¹⁸ Andrej Karlin (1857–1933), rojen v Stari Loki, doktor teologije, kasneje vodja Alojzijevega in Zavoda sv. Stanislava, tržaško-koprski in lavantinski škof.

¹¹⁹ Uradnik.

- Ivan (Janez) Okorn, ustanovni in častni član, mizarski mojster,
- Mihael Blaznik, častni član, čevljarški mojster,
- Tomaž Gašperšič, častni član, krojaški mojster,
- Janez Kavčič (Mišnčar), rednik, starosta, častni član, kleparski mojster,
- Janez Lapajne, častni član,
- Anton Šubic, starejši (Ledrar), častni član, usnjarski mojster,
- Blaž Guzelj, častni član,
- Lovrenc Planina, starejši (Gračanc), častni član, dežnikar,
- Luka Južina, prvi društveni starosta, mizar,
- Franc Mravlja, denarničar,
- Anton Tavčar, blagajnik,
- Ivan Lotrič, tajnik,
- Ivan Langerholc, blagajnik.

Predsedniku Janku Petriču so pri vodenju gradnje društvene dvorane pomagali Franc Babič, Janez Kavčič, Angelo Molinaro, Tine Osredkar (Brojan) in Franc Rupar. Na občnem zboru 19. 3. 1901 so ugotovili, da ima društvo 31 rednih in 20 častnih članov.¹²⁰ Iz celotnega dogajanja pa lahko razberemo, da je bilo pristašev društva veliko več.

Pristop Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov k Slovenski krščansko socialni zvezi so 15. septembra 1903 odklonili.¹²¹ O tem naj bi odločali po preoblikovanju društva.

Izredni društveni občni zbor – 27. september 1903

Na izrednem občnem zboru Katoliškega rokodelskega društva 27. 9. 1903 so *se vsi uklonili in društvu dali širšo podlago*.¹²² S preoblikovanjem v **Katoliško izobraževalno društvo v Škofji Loki** je društvo odšlo v novo dobo. Prvi korak je bila vključitev žensk v pevski zbor.

Zaključek

Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov je bilo začetnik organizirane kulturne dejavnosti med preprostimi ljudmi v Škofji Loki. Uresničilo je tisto, kar so napisali na listino, ki so jo vzdali v temelje prve društvene dvorane. Zagotovilo je prostore, ki so po skoraj 120 letih še vedno *v duševno korist mladeži in vsemu prebivalstvu škofjeloškemu*.

120 *Kronika KDRP*, str. 38.

121 Prav tam, str. 62.

122 *Kronika KDRP*, str. 63.

KRATICE IN OKRAJŠAVE:

AS	Arhiv Republike Slovenije
AUŠL	Arhiv uršulinskega samostana v Škofji Loki
fl	goldinar
K	krona
KDRP	Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki
LP	Letno poročilo
LR	Loški razgledi
NŠAL	Nadškofijski arhiv Ljubljana
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti
ZAL	Zgodovinski arhiv Ljubljana

VIRI:

Arhivski viri:

- AUŠL, Spisi, Računi za zidanje in prezidave gradu in samostana 1891–1893, t. e. 23.
- AUŠL, Uršulinske šole, š. 1, Kronika vnane uršulinske šole v Škofji Loki 1891–1918.
- AUŠL, Uršulinske šole, t. e. 3, Jahresbericht des Ursulinen-Mädchen-Pensionates in Bischoflack 1903/04.
- NŠAL 10, Škofja Loka, leto 1894, Dopis: št. 122. J. Tomažiča z dne 25. novembra 1894 na knezoškofijski ordinariat.
- NŠAL 10, Škofja Loka, leto 1894, Dopis: Knezoškofijstvo ljubljansko dne 28. novembra 1894 velečastitemu gospodu Janezu Tomažiču.
- SI_AS_68/16–1, Kraljevska banska uprava Dravske banovine, Upravni oddelek, Serija društvenih pravil po katastru, t. e. 3, a. e. 491 Lese Verein in Bischoflack.
- SI_AS_68/16–1, Kraljevska banska uprava Dravske banovine, Upravni oddelek, Serija društvenih pravil po katastru, t. e. 3, a. e. 555, Narodna Čitalnica in Bischoflack.
- SI_AS_68/16–1, Kraljevska banska uprava Dravske banovine, Upravni oddelek, Serija društvenih pravil po katastru, t. e. 3, a. e. 588, Handwerksgehilfen-Verein /katholischer/ in Bischoflack.
- SI_ZAL_ŠKL/0063, Občina Škofja Loka, t. e. 162, Popis prebivalstva Škofja Loka-Mesto: Aufnahmsbogen der Bevölkerung und der wichtigsten häuslichen Haustiere nach dem Stande vom 31.12.1890 - Kapuzinervorstadt 10.
- SI_ZAL_ŠKL/0091, Katoliško prosvetno društvo Škofja Loka, t. e. 1, a. e. 1, Kronika Kat. društva rokodelskih pomočnikov (1894–1903), Kat. izobraževalnega društva (1903–1925) in Kat. prosvetnega društva (1925–19–) v Škofji Loki. Sestavil Jesenovec France, t. č. preds. gledališkega odseka, Škofja Loka, 25. septembra 1932.
- SI_ZAL_ŠKL/0091, Katoliško prosvetno društvo Škofja Loka, t. e. 1, a. e. 2, Zapisniki sej Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov Škofja Loka 1895–1912 – Prispevek h kroniki katoliškega društva rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki (okrajšano: Kronika KDRP).
- SI_ZAL_ŠKL/0091, Katoliško prosvetno društvo Škofja Loka, t. e. 1, a. e. 22; Zl.19.059. Bezirkshauptmannschaft in Krainburg vom 17. November 1894 na Johann Tomažič in Bischoflack.
- SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e.1, a. e.25, Dopis: Presvitli Knez in škof, milostljivi gospod! Škofja Loka, 13. sušec 1900.
- SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e.1, a. e.25, Dopis: Velečastiti gospod svetnik! V Ljubljani, 14/3 1900, št. 96, podpis: + Anton Bonaventura.
- SI_ZAL_ŠKL/0091, Katoliško prosvetno društvo Škofja Loka, t. e. 1, a. e. 26, Pravila »Katol. društva rokodelskih pomočnikov« v Škofji Loki.
- SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e. 2, a. e. 33, Kupna pogodba v obliki notarskega pisma z dne 14. junija 1902.

SI_ZAL_ŠKL/0091, t. e. 2., a. e. 36, Mestna občina Škofja Loka – Stavbinsko dovoljenje št. 1386 z dne 8. julija 1902.

Časopisni viri:

Pokorn, Franc: Loka. *Dom in svet*, letnik 7, Ljubljana, 1894.

Slovenec, 1890–1903, posamezne številke

Šubic, Ivan: Prof. dr. Simon Šubic. *Ljubljanski zvon*, 1903, str. 744–748.

Ustni viri:

dr. France Štukl, Sveti Duh, Škofja Loka

s. Marta Triler, Uršulinski samostan Sv. Duh, Škofja Loka

LITERATURA:

Berufsstatistik nach Ergebnissen der Volkszählung vom 31. December 1890 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern. 5. Heft. Kärnten und Krain. V:

Österreichische Statistik, Wien : K. K. statistische Central-Commission, 1894.

Finžgar, Fran Saleški: *Izbrana dela* : [v sedmih knjigah]. Celje : Mohorjeva družba, 1959–1962.

Knj. 7: [*Leta mojega popotovanja*], 1962, 435 str.

Gemeindelexikon von Krain. : bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900. Wien : K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1905, 238 str.

Gorišek, Doroteja: Škofjeloški grad : Samostan uršulink v Škofji Loki 1890. V: *Loški razgledi* 40, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1993, str. 15–30.

Jesenko, Marija: Narodna čitalnica v Škofji Loki 1862–1924. V: *Loški razgledi* 23, Škofja Loka : Muzejsko društvo 1977, str. 98–109.

Jubilejni zbornik Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov ob petinsedemdesetletnici.

Ljubljana : Odbor Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov, 1930, 126 str.

Južnič, Stanislav: Fizik Simon Šubic (1830–1903). V: *Loški razgledi* 46, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1999, str. 349–366.

Južnič, Stanislav: Poljanec Simon Šubic (1830–1903) je objavil prve znanstvene razprave iz fizike v slovenskem jeziku. V: *Loški razgledi* 47, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2000, str. 77–98.

Južnič, Stanislav: Simon Šubic, pisec fizikalnih učbenikov. V: *Loški razgledi* 49, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2002, str. 35–51.

Južnič, Stanislav: Znameniti fiziki – matematiki iz loške okolice v preteklosti (1. del). V: *Loški razgledi* 58, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2011, str. 47–98.

Južnič, Stanislav: Znameniti fiziki – matematiki iz loške okolice v preteklosti (2. del). V: *Loški razgledi* 59, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2012, str. 81–58.

Lah, Evgen: Domoznanska črtica. V: *Letopis Slovenske Matice za leto 1896*, Ljubljana : Slovenska Matica, 1896, str. 58–74.

Koledar Družbe sv. Mohorja. Celovec : Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1895–1905.

Letno poročilo petrazredne deške ljudske in obrtno-nadaljevalne šole v Škofji Loki [za šolska leta 1895/1896, 1896/1897, 1897/1898, 1898/1899, 1899/1900, 1900/1901 in 1901/1902].

Škofja Loka : Šolsko vodstvo koncem šolskega leta. Dostopno: Digitalna knjižnica Slovenije (*dLib.si*).

Letno poročilo četverorazredne deške ljudske šole v Škofji Loki [za šolska leta 1888/1889, 1889/1890, 1890/1891, 1891/1892, 1892/1893 in 1893/1894]. Škofja Loka : Krajni šolski svet v Loki [Šolsko vodstvo, Ljudska šola v Škofji Loki]. Dostopno: Digitalna knjižnica Slovenije (*dLib.si*).

Mohorič, Ivan: Problematika domače obrti v zadnjem stoletju. V: *Slovenski etnograf* letn. 3/4, Ljubljana : Etnografski muzej, 1951, str. 9–27.

Nerat, J. Mihael: *Popotnikov Koledar za slovenske učitelje 1892 s popolnim imenikom šolske oblastni, učiteljišč, ljudskih šol in učiteljskega osobja po Južno-Štajerskem, Kranjskem, Primorskem in slo. delu Koroškega po stanju v začetku šolskega leta 1891/92*. Celje : »Dragotin Hribar«, 1891, 190 str.

- Pančur, Andrej: *V pričakovanju stabilnega denarnega sistema*. Celje : Zgodovinsko društvo Celje, 2003, str. 239–262.
- Pirc, Tone: Od »Slovenskega bralnega društva« do društva »Prosveta«. V: *Loški razgledi* 17, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1970, str. 117–134.
- Serše, Aleksandra: *Strokovno šolstvo v osrednji Sloveniji do leta 1941 : s posebnim ozirom na obrtno šolstvo na področju Kranjske*. Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 1995, str. 34–41.
- Special-Orts-Repertorium von Krain : Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890 = Specijalni repertorij krajev na Kranjskem : na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890*. Wien : A. Hölder, 1894, str. 38–44.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki. 1. Predmestja Karlovec, Trata, Studenec, Kapucinsko predmestje : druga polovica 18. stoletja do 1980*. Škofja Loka [i. e.] Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1981, 183 str. (Gradivo in razprave/Zgodovinski arhiv Ljubljana ; 4).
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki. 2. Klobousova ulica, Mestni trg, Spodnji trg, Cankarjev trg, Blaževa ulica : druga polovica 18. stoletja do 1984*. Škofja Loka [i. e.] Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984, 221 str. (Gradivo in razprave/Zgodovinski arhiv Ljubljana ; 7).
- Štukl, France: Škofja Loka in njeno prebivalstvo v preteklosti. V: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1972, str. 131–142.
- Štukl, France: Uprava in arhiv občine Zminec (1897–1945). V: *Loški razgledi* 15, Škofja Loka : Muzejsko društvo 1968, str. 89–94.
- Štukl, France: *Zapisniki in drugi izbrani dokumenti iz arhiva občine Škofja Loka od 1861 do 1918*. Ljubljana ; Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1979, 156 str. (Gradivo in razprave ; 1).
- Vodopivec, Peter: Od leta 1860 do leta 1918. V: *Slovenska zgodovina : od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja*. Zv. 2, Ljubljana : Modrijan, 2016, str. 457–517.
- Vogelnik, Dolfe: Gradivo k poklicni statistiki slovenskega prebivalstva za razdobje od 1890 do 1931. V: *Tehnika in gospodarstvo* letn. 6, št. 1/2, Ljubljana : Društvo Napredek, 1940, str. 17–23.
- Zajc-Cizelj, Ivanka: Šolski sveti in šolski odbori v letih 1869–1941. V: *Arhivi : glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 17, št. 1/2, Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 1994, str. 69–73.

Summary

Catholic Society of Handicraft Assistants in Škofja Loka (1894–1903)

The first part of the paper presents the number and structure of the population of Loka (municipalities of Škofja Loka and Stara Loka) and the occupational structure of the population in the Carniola District, for which data from the census of 31 December 1890 were used. In the following part it first describes girls' and boys' elementary school education, then the establishment of a vocational school in Škofja Loka in 1889 and the first years of its operation.

At the end of the 19th century, the renovation of Škofja Loka Castle had an important impact on girls' public education, the economy and life in Loka in general, which was carried out by the Ursuline monastery in Škofja Loka with the approval of Archbishop Dr. Jakob Missie in the years 1891–1894.

During the castle renovation, the people of Loka established contacts with craftsmen from Ljubljana. Among them were members of the Catholic Society of Handicraft

Assistants in Ljubljana, the oldest Slovene handicraft society, founded in 1855 on the example of the societies of Adolf Kolping.

This cooperation led to the establishment of the Catholic Society of Handicraft Assistants in Škofja Loka. Its founding general assembly was held on December 2, 1894, after the Ljubljana provincial government for Carniola and the Ljubljana archdiocese approved the association's rules on November 15, 1894, and on November 28, 1894.

From the very beginning, they used the name Catholic Handicraft Society in Loka. The word "assistants" was omitted because handicraft "masters" were very supportive of the association financially and professionally, and the name Loka was used because the association members were from the municipalities of Škofja Loka and Stara Loka.

Membership of the society was only for men, and the town chaplain was always its president. Strict social rules were consistently enforced.

At the beginning of 1895, the city chaplain Ferdinand Erker organized the learning of reading, writing, arithmetic, German, drawing, and then singing for already trained singers and beginners in the rented society premises.

After a hard day's work, the artisans loved to have fun on Sundays. In seven years, they learned more than 30 texts of theatrical plays, mostly farces. These were performed at parties (non-dance parties) and social evenings. They began to go on pilgrimages and lay excursions; in 1895 to Crngrob and Brezje, in 1899 to Sv. Visharium in the Kanal Valley. They visited related societies. They were very proud of the society flag.

A good month after the founding of the association, Franca Šubic handed over a savings book to its president, Chaplain Erker, with the instruction to use the money for a handicraft centre. The article states that Franca Šubic was the niece of physicist Prof. Dr. Simon Šubic, a native of the parish of Škofja Loka, and that a large part of the money for the purchase of the community centre came directly or indirectly from his income.

In 1902, the Catholic Association of Handicraft Assistants in Škofja Loka bought Koroška's house on Spodnji trg. Under the leadership of the diligent president, Chaplain Janko Petrič, it arranged the association's centre and built a new hall, which was officially opened on 2 February 1903. Janko Petrič blessed the hall in the morning, and in the evening they acted the first play Mills Under the Earth or The Last Hours of Paganism in Rome.

It is now Spodnji trg 14, and it houses the Škofja Loka theatre, Loški oder.